

Affrikation af klusiler i jyske dialekter

- Rasmus Puggaard

Affrikation i udtalen af /t/ er et velkendt rigsdansk træk; faktisk er det så udbredt at /t/ i fonetisk transskription som regel angives som [t^s] (Grønnum 1998) eller sågar [ts] (Schachtenhaufen 2019). Det er ligeledes velkendt at affrikeret udtale af /t/ ikke har været udbredt i alle traditionelle danske dialekter. For eksempel står der i Den Store Danskes artikel om aspirater at et ”tørt” (ikke-affrikeret) /t/ særligt forekommer i nordjyske dialekter, mens Brink og Lund (1975: 353) skriver at /t/-affrikation mangler i alle andre dialekter end rigsmål. Det er altså ikke helt klart hvor i landet /t/ traditionelt har været affrikeret. Jeg har tidligere udgivet et mindre studie (Puggaard 2018) som tyder på at affrikation forekommer i nogle traditionelle jyske dialekter og er tæt forbundet med længden på klusilens opløsning (såkaldt *voice onset time*).

I dette foredrag præsenterer jeg et omfattende studie af affrikation i traditionelle jyske dialekter, foretaget på baggrund af Statsbibliotekets dialektsamling, som består af restaurerede båndoptagelser indsamlet af bl.a. Peter Skautrup Centrets ansatte i 1970erne (se Goldshtein og Puggaard 2019). Jeg har analyseret båndoptagelser fra 213 forskellige sogne fordelt over hele Jylland og udtrukket informationer om længdeforhold og tyngdepunkt i ca. 10.000 klusiler af kategorierne /p t k/. Tyngdepunktet (*center of gravity*) kan bruges til at måle affrikation; glottal friktion, dvs. aspiration, har generelt et lavt tyngdepunkt, mens en konstriktion i mundhulen resulterer i et højere tyngdepunkt. Ved brug af såkaldte generaliserede additive modeller har jeg kortlagt forholdet mellem geografi og affrikation i optagelserne.

Resultaterne viser at der er udpræget systematisk variation i både længdeforhold og affrikation i de traditionelle jyske dialekter. Affrikation var ret udbredt i bl.a. sønderjysk og dele af Nordøstjylland, mens det var tilnærmelsesvist ikke-eksisterende i nørrejysk og dele af Midtjylland. Resultaterne viser også at affrikation ikke er begrænset til /t/, men også forekommer i /p k/ hos de samme talere. Der er til gengæld klare akustiske og perceptuelle grunde til at /t/-affrikation er mere åbenlyst og hørbart end /p/- og /k/-affrikation. Dette studie bidrager til vores viden om fonetiske forhold i traditionelle jyske dialekter og udfordrer nogle gængse opfattelser om dansk udtale og udtalevariation.

Referencer

- Brink, Lars & Jørn Lund. 1975. *Dansk rigsmål 1. Lydudviklingen siden 1840 med særligt henblik på sociolekterne i København*. Gyldendal.
- Goldshtein, Yonatan & Rasmus Puggaard. 2019. Overblik over danske dialektoptagelser. *Ord & Sag* 39, 18–28.
- Grønnum, Nina. 1998. Illustrations of the IPA. Danish. *Journal of the International Phonetic Association* 28(1/2), 99–105. doi:10.1017/S0025100300006290.
- Puggaard, Rasmus. 2018. Realizations of /t/ in Jutlandic dialects of Danish. *Linguistica Lettica* 26, 368–393.
- Schachtenhaufen, Ruben. 2019. IPA og IPA - ny dansk lydskriftstandard. Upubliceret manuskript, Københavns Universitet.